

Carcanada, carcanot, carcanès, carcany, carcanyar, V. carcanyell

CARCANYELL, 'larinx, gargamella', derivat de *carcany* i *carcanyol*, que semblen haver tingut el mateix sentit, junt amb el de 'collar', i 'buc format per un costellam o carcassa': *carcany* prové del ll. vg. tardà *CARCANNUM* 'collar, canaula, grossa anella', mot d'origen desconegut en llatí, però probablement cèltic. □ 1.ª doc.: fi S. XIII, Llull.

«Gustus s'engendra per la humiditat qui està en les venes plenes d'air qui són dejús la lengua, e en lo glutto --- comensa lo mesclament de la humiditat de les viandes e de la humiditat qui és en les venes: e adoncs ve'n sabor a ton *carcanyell* ---; mas con se descobé l'air qui és en les venes de la lengua ab les viandes que manugues, e assò per malautia del *carcanyell* --- adoncs les viandes --- te paren amares», *Doctr. Pueril* (ed. Gili, p. 236); «¿per qual natura hom sent la calor en la bocha, con menja cosa calda, e no la sent en son ventre? --- la bocada calda és pus prés al *carcanell*, hon és lo sentiment de gustar, con és en la boca, que no és com és en lo ventre», *Merav.* (NCl. III, 91).

Llull presenta, doncs, en aquest mot la doble solució fonètica *-ny-* (id. en els textos lullians citats per *AlcM*) i *-n-*, com és corrent en tants mots en *-nn-*. Hi ha també *carcanel* 'esòfag' en el *Llibre de Daniel* (c. S. XIV), v. 1642; veg. encara l'ex. del *Llibre d'Ajustaments* del S. XV que cita el *DBal.* i el d'Egidi Romà, 1498, que dóna amb la lectura errònia *cartanyel*. L'àrea del mot s'ha estès més enllà del nostre domini, car Palay registra a la «Montagne» o sigui en una varietat gascona de cap al Lavedà, «*carcanet*: gorge, trachée», «*râle du mourant*», i realment ja hi ha un cas de *carconel* «gosier» parlant d'ocells en el Romanç de Daudè de Pradas, que era del Roergue, c. 1300 (*PSW* I, 211b, rima en *el*).

Altament la representació del tipus *CARCANNUM* en català, i dels seus derivats, és una mica frondosa, i prou complicada. No ens caldrà parlar gaire ja de *carcanòs*, que ja he explicat s. v. *carcabòs* com a producte de l'encreuament d'aquest mot amb *carcanyell*. A Catllà de Conflent *el karkáy* és 'l'encí' (segons Griera, *ZRPb.* XLV, 248) o sigui la gamella del jou; i d'ací degué passar a «jou de llaurar amb bous» a Agullana (*DAg.*), si és que no hi hagué malentès per part d'Ag., car l'altre sentit que posa *AlcM* en primer lloc «canaula per estacar els bous a la menjadora» com a propi del Ripollès i Alt Berguedà és justament el més adequat a l'ètimon *CARCANNUM*, i es comprèn que és figurat el sentit que té a La Pobla de Lillet d'"escanyament".

Ara bé a la vall de Benasc vaig anotar, l'any 1965, *karkáno* o *balárte* com a nom de les «parihuelas» o 'baiard', i així ho explicava Ferraz: «pieza en forma de parihuela que sirve para transportar instrumentos de labranza o piedras u otras cosas: *porta el carcano ta cecè el fiemo del corral*», significat al qual pot haver arribat el mot potser perquè es tracti d'un

baiard amb els pals relligats per grans vencills o lligalls en forma d'"argolla";² significat que es devia haver estès al llarg del Pirineu, car *karkano* és basc suletí per a «parihuela» i *karkamo* guip. i biscaí 'fèretre'. Potser és una mica menys segura la identitat amb el nostre mot en el terme *karkáy* i variants que sentu en punt conservadors del País Valencià per a «badall fondo entre penyes», a Bocairent, car no lluny d'allà, en lloc d'això, diuen *karkál* «badaluc o esquerra en la roca» (allí prop hi ha «un *karkál* de penya o una *finella* ---» a Fontanars = Els Alforins) i en forma de col·lectiu «aquell *karkalár*» 'terreny de punxes rocoses i matisser' a Sella, en els pendents de l'Aitana (1963); variant en *-ll* que pot ser merament deguda a la influència dels sinònims *clavill*, *finella*; car d'altra banda l'alteració és diferent en el Maestrat, on diuen *caranya*³ per a «clavill o bado en l'obra de les sèquies per on se'n va l'aigua».⁴

A l'alt Isàvena i zona veïna en la Ribagorçana s'usa un femení *carcana* però sembla que en un sentit translatiu, que no estic segur d'haver reproduït o entès bé: «en 1879 --- el metal que se empleó para esta campana era de otra muy antigua llamada *la Carcana*, cuyo roto (?) era porque estaba rota y sacaba mal sonido», Pach, *Reseña Histórica de Roda*, p. 209; i a Areny de Noguera hi ha la *Carcana* i *Horta de la Carcana* partida important en la desembocadura del Barranc de la Font (vora la Ribagorçana, al peu del poble), 1957. Però si el sentit més propi de *CARCANNUM* (d'on **CARNANCA* > *carlanca* cast., 'canaula punxent que defensa el coll dels gossos') és 'canaula' i el nostre *escanyolit* ve d'*escanyaulit*, a Castanesa *encarcanyir-se* el vaig oír precisament amb el valor de 'neu-lir-se' (1957).

D'altra banda hi ha encara algun testimoni de l'existència del mot en derivats molt perifèrics però amb sentits que devien coincidir bastant amb els que hem observat: si *carcany* és 'badaluc' a València un basc *karkainatu* va ser registrat en el sentit de 'badar', 'hender' i *karkainadura* 'hendidura' pel labortà S. Pouvreau en el S. XVII, i a l'altre extrem ibèric, també el mot degué existir en mossàrab puix que ens consta l'existència d'un navegant andalussí anomenat *al-Karkanní* que vivia en l'any 875 (Levi-Provençal, *Al-Himyari*, p. 48b). Poca cosa bastarà dir sobre *Carcanet* i *Carcanieres*, perquè, com ja vaig indicar en el *DCEC* (672b5), són noms de lloc de l'Aude situats vora grans congostos. Però *carcanyol* ja és mot viu en català, propi segons *AlcM* del Ripollès i Collsabre, sinònim de *carcanòs* = *carcanyell*, i amb aquest valor sembla que ja va usar-lo Tagell a. 1740, v. 1066 (V. la cita a *resclum*, *CLOURE*); les accs. «seno de bóveda», 'pinya que formen un gratat d'ametlles o caragols' (*AlcM*) es poden explicar a base de la idea 'sina, munyoc'. De *carcanyol* en el sentit de «seno de bóveda» deu venir *carquinyol* com a nom d'una altra mena de racó estret: el racó o forat en la popa de les barques on es fica de peus, bo i dret, el timoner o el patró per manejar el timó sense perdre de vista els seus homes (St. Pol de Mar, 1930; L'Escala, 1937;